

УДК [37.091.2:37.091]: 37 (“312”)

Анатолій Коломосць,

директор КЗО

«Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» Дніпропетровської ОР»,

kolomoitsa@gmail.com

Anatoliy Kolomojets,

head teacher of Kryvyi Rih Special School «Suzirya»

of Dnipropetrovsk Region

Любов Луценко,

заступник директора з навчально-методичної роботи

«Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» Дніпропетровської ОР»,

shcg@ukr.net

Lyubov Lutsenko,

deputy director of Kryvyi Rih Special School «Suzirya»

of Dnipropetrovsk Region

Світлана Кульбіда,

головний науковий співробітник

відділу навчання жестової мови

Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

svk5554@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0194-3495>

Svitlana Kulbida,

Dr. Sc., Prof., Leading Researcher officer of Sign Language Training,

Mykola Yarmachenko Institute

of Special Pedagogy and Psychology,

National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ, Україна

вул. Берлінського, 9, м. Київ,

04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology

named Mykola Yarmachenko of the National Academy of Pedagogical Sciences of

Ukraine, Kyiv, Ukraine

9 Berlinsky st., Kyiv,

04060, Ukraine

ВИХОВНЕ ГУМАНІСТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

EDUCATIONAL HUMANISTIC ENVIRONMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTION IN MODERN CONDITIONS

В умовах діяльності Нової української школи актуальними стають питання щодо здійснення ефективної виховної роботи з учнями. При сповідуванні дитиноцентричної філософії наскрізний процес виховної роботи спеціальних шкіл спрямовується на розгортання компетентнісної групової, індивідуальної траєкторій виховання гуманістичних цінностей учнів з порушеннями слуху. Власне дитиноцентричність є сучасною ознакою відмови від стереотипів минулого, побудови стосунків з учнями на принципах партнерства, суб'єкт-суб'єктної діалогічної взаємодії, розбудови якісного, безпечного і комфортного освітньо-реабілітаційного середовища, здатного різнобічно розвивати компетентнісний потенціал вихованців.

Мета статті – обґрунтувати створення виховного гуманістичного середовища закладу освіти з урахуванням сучасних підходів. Методи дослідження: дослідження документів, аналіз першоджерел щодо виявлення знань, фактів про засади доцільності здійснення виховної роботи, виявлення і пояснення їхнього взаємозв'язку, спостереження, опис, систематизація, узагальнення, осмислення фактів, інформаційне моделювання, нормативно-правове регулювання, аналітичне і синтетичне документування та ін. Експериментальна база – спеціальна школа «Сузір'я» м. Кривого Рогу Дніпропетровської обласної ради (методичне об'єднання вихователів, класні керівники, вчителі-дефектологи, учні, батьки, адміністрація).

Результати. На основі вивчення багаторічного досвіду виховної діяльності вперше здійснено аналіз нормативно-правової основи, визначено мету, основні завдання виховної роботи як складової загального освітнього реабілітаційного процесу спеціального закладу для осіб з порушеннями слуху в Україні.

Виховне гуманістичне середовище закладу освіти – це полісистемна організація різноманітних мікросередовищ вертикального і горизонтального рівнів, які інтегрують виховні ресурси, враховують індивідуально-типологічну диференціацію вихованців з метою формування їхнього виховного потенціалу сучасних цінностей і компетентностей. З урахуванням специфіки забезпечення освітніх потреб здобувачів з порушеннями слуху (глухих і зі зниженим слухом) розроблено процес-схему виховного гуманістичного середовища закладу освіти, який створюється на основі безбар'єрності, безпечності, комфортності під час виховного процесу.

Висновки. Організація гуманістичного виховного середовища закладу для глухих і зі зниженим слухом осіб здійснюється в умовах оновленого законодавства в галузі освіти, на основі особистісно зорієнтованого, компетентнісного, білінгвального підходів, які забезпечують самореалізацію сутнісних можливостей і компетентностей здобувачів освіти з порушеннями слуху; вибудовується у системі вертикально-горизонтальних рівнів-засад, має продуктивний характер з урахуванням розвитку кожної творчої особистості, колективних інтересів, типологічних потреб вихованців.

Ключові слова: виховний процес, нормативно-правові засади, гуманістичне середовище закладу, здобувачі з порушеннями слуху, спеціальна школа, вихователі, Нова українська школа, безбар'єрність, потреба, жестово-словесна двомовність.

Abstract. In the conditions of activity of the New Ukrainian School, questions regarding the implementation of effective educational work with students become relevant. While adhering to the child-centered philosophy, the end-to-end process of educational work of special schools is aimed at the development of a competent group, individual trajectory of education of humanistic values of students with hearing disorders. In fact, child-centeredness is a modern sign of abandoning the stereotypes of the past, building relationships with students based on the principles of partnership, subject-subject dialogic interaction, building a high-quality, safe and comfortable educational and rehabilitation environment capable of developing the competence potential of pupils in various ways. The aim of the article is to substantiate the creation of an educational humanistic environment of an educational institution taking into account modern approaches. Research methods: the study of documents, the analysis of primary sources for the identification of knowledge, facts about the principles of the expediency of educational work, the identification and explanation of their relationship, observation, description, systematization, generalization, comprehension of facts, information modeling, normative and legal regulation, analytical and synthetic documentation, etc. The experimental base is the special school "Suzirya" in Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk Regional Council (methodical association of teachers, special education teachers, students, parents, administration). The results. On the basis of the study of many years of experience in educational activity, the analysis of the regulatory and legal basis was first carried out, the aim and main tasks of educational work as a component of the general educational rehabilitation process of a special institution for people with hearing disorders in Ukraine were determined. The educational humanistic environment of an educational institution is a polysystemic organization of various microenvironments of vertical and horizontal levels that integrate educational resources, take into account the individual and typological differentiation of pupils with the aim of forming their educational potential of modern values and competencies. Taking into account the specifics of meeting the educational needs of students with hearing disorders (deaf and hard of hearing), a process-scheme of an educational humanistic environment of an educational institution was developed, which is created on the basis of barrier-free, safe, comfortable during the educational process. Conclusions. The organization of the humanistic educational environment of the institution for the deaf and hard of hearing is carried out under the conditions of updated legislation in the field of education, based on person-oriented, competence-based, bilingual approaches that ensure the self-realization of the essential capabilities and competencies of students with hearing impairments; is built in a system of vertical-horizontal levels-fundamentals, has a productive character, taking into account the development of the creative individuality of the individual, collective interests, typological needs of pupils.

Key words: *educational process, regulatory and legal principles, humanistic environment of the institution, learners with hearing disorders, special school, educators, New Ukrainian school, barrier-free, need, sign language-spoken language bilingualism.*

Актуальність. Концепція Нової української школи визначає виховний процес як невід'ємну складову системи освітнього процесу навчального закладу через наскрізні напрями і вивчення усіх предметів, й організацію позакласної, позашкільної роботи; це один із восьми компонентів формули сучасної школи. У цих словах декларування не лише факту

навчання, а й формування ціннісного ставлення і судження, що слугують основою для щасливого особистого життя, успішної взаємодії кожного учня з суспільством.

В умовах розбудови української державності реальною методологічною основою виховання як соціального явища є ідеологія незалежної України, ідеологія державотворення, зорієнтована на загальнолюдські гуманістичні й національно-культурні цінності. Теоретичною основою виховної діяльності за роки незалежності України (В. Андрущенко, І. Бех, В. Кремень та ін.) є новий національно-культурний зміст, звернення до своїх національних коренів, традицій, золотого фонду гуманістичного виховання, повернення підростаючому поколінню несправедливо втраченого ресурсу забутих імен діячів рідної національної української культури [1].

Не винятком є спеціальна школа (Н 90 і Н 91), де наскрізний процес виховної роботи спрямований на виховання гуманістичних цінностей учнів з порушеннями слуху впродовж як індивідуальної, так і групової освітньо-реабілітаційної компетентнісної траєкторії в умовах запровадження сучасної дитиноцентричної філософії. Вона є сучасною ознакою відмови від стереотипів минулих часів, побудови стосунків з учнями на принципах партнерства, суб'єкт-суб'єктної взаємодії [2, 3], розбудовою якісного, безпечного і комфортного освітньо-реабілітаційного середовища, здатного різнобічно розвивати компетентнісний потенціал вихованців з порушеннями слуху.

Відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» та чинного законодавства досвід Криворізької спеціальної школи «Сузір'я» (далі – заклад освіти) накопичив достатній потенціал організації виховного гуманістичного середовища, ресурсних можливостей виховної роботи у надзвичайно важливих і тісно переплетених напрямках роботи другої половини дня, що презентують сучасні виклики щоденного життя різновікових вихованців з урахуванням їхніх потреб, можливостей, уподобань, нахилів і здібностей [4-6].

Такий досвід базується на розбудові внутрішньої системи управління і забезпечення якості виховного процесу як складової загального – освітнього-реабілітаційного, визначенні важливої ролі вихователя, класного керівника, методиста як модераторів, порадників, фасилітаторів, наставників, носіїв пізнавальної інформації, ретрансляторів культурних надбань спільнот чуючих і глухих у системно спланованому й організованому процесі, яким властиві фахова обізнаність як категорії учнів, так і їхніх здатностей, гнучкість, мобільність, достатність компетентностей, нестандартність мислення, вміння адаптуватися до змінних процесів і викликів, так і здатності до співпраці, і взаємної підтримки у дружньому колі шкільної родини.

Надзвичайна важливість суспільної ролі педагогів-вихователів зумовлена тим, що система виховання закладу – це такий соціальний інститут, через який проходить кожна особа з особливими освітніми потребами, в тому числі з ПС, набуваючи рис громадянина в організованому русі від нижчих до вищих ступенів розвитку і життєдіяльності людської особистості.

Опанування майстерністю педагогів-вихователів відбувається через формування особистісних рис, позитивних мотивів (спрямованості, комунікативності) до виховної діяльності кожного мікросередовища закладу освіти, подолання труднощів, розв'язання складних ситуацій, реалізується державна політика у формуванні духовного, комунікативного збагаченого потенціалу учнів у збереженні й примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього – «особистості, що повноцінно функціонує», «мовної особистості», «особистості завтрашнього дня» [7].

Особистість наставника є для учнів з ПС є важливим стимулом для розвитку пізнавальних інтересів, ціннісних орієнтацій, естетичних поглядів, мотивів вибору професії, життєвих уподобань, смислів тощо. Вплив наставника може не тільки стимулювати розвиток цих якостей,

властивостей особистості виявити й сформувати в учня творчу індивідуальність, здатність пробудити інтерес до традицій, закласти основи української духовності, а й загальмовувати її розвиток. Таке твердження можна підтвердити словами видатного українського педагога В. Сухомлинського, котрий стверджував, що від наставника залежить, чим буде серце дитини – «засушеною корою, чи розквітлою квіткою» [8].

Авторський колектив спеціальної школи зібрав найважливіші складники «Виховної роботи осіб з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи», з яких впродовж п'яти останніх років створено власний неповторний рецепт успіху [9]. В цей рецепт входить демократичне врядування командної організації виховної роботи як по вертикалі, так і по горизонталі, чіткі і прозорі канали комунікації всіх задіяних у виховному процесі, активна участь учнів у заходах, залучення батьків до розробок і визначення основних напрямів діяльності, їхнього розуміння виховних процесів у закладі, залучення до обговорення цих процесів, врахування їхньої думки у вибудовуванні стратегії і тактики виховних заходів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання організації виховної діяльності у закладі освіти висвітлюються у працях: науковців – І. Беха, 2009, 2014, 2024, 2021; А. Денисенко, 2018; О. Дурманенко, 2015; І. Єрмака, 2006; К. Журби, 2020, 2022; П. Ігнатенка, Є. Коваленка, Л. Кондрашової, О. Лаврентьевої, 2016; Н. Зеленкової, 2014; Н. Малиношевського, 2016; І. Мартинюк, 2019; В. Поплужного, 2021; В. Косарева, 2017; Л. Крицької, 2018; К. Чорної, 2014, 2020; О. Литовченко, 2022; К. Любченко, 2018 та ін. [10,11]; практиків – О. Біланової, 2020-2022; О. Вишневського, 2017; Т. Заяць, 2018, 2020; Д. Капелюх, 2018; Н. Корочкової, 2022; Л. Отверченко, 2019; О. Романовської, 2019; В. Щуцького, 2018; О. Середи, 2015 та ін. Дослідження виховного простору закладу охарактеризовано як соціально-педагогічне утворення, як педагогічне (М. Ільчиков, А. Капська, В. Караковський, Л. Новікова), соціокультурне

явище (І. Єрмаков, 2006; Н. Іванюшева, 2019; Н. Зборовська, 2022; Kultenko, V., Morska, N., 2022 та ін.) залучення вихованців до смислів соціального життя, створення умов для виникнення й реалізації соціальної й творчої їхньої активності [12-13].

В контексті соціокультурних засад питання організації виховної роботи з учнями з порушеннями слуху набуває особливої актуальності в контексті врахування їхніх особливих освітніх потреб у педагогічній теорії та безпосередній практичній діяльності спеціальних закладів освіти, яке здійснюється у другу половину дня.

Виховна робота фахівців визначається з урахуванням таких нових функцій (зокрема, на думку Р. Грицько, 2019; Т. Засць, 2020, 2022; Н. Зборовської, 2022; Д. Капелюх, 2018; М. Кацан, 2017; А. Коломойця, 2022; Л. Луценко, 2018, 2022; О. Романовської, 2021; К. Ткаченко, 2012; В. Щуцького 2018 та ін.), як педагогічна підтримка особистості шляхом використання жестово-словесної двомовності, компенсації, реабілітації, підвищення здатності у набутті сучасних цінностей і компетентностей [3, 5, 6, 13]. Утім, аналіз педагогічної літератури дає підстави твердити про існуючу проблему розроблення ключових питань організації, формування виховного середовища закладу освіти з урахуванням потреб здобувачів з порушеннями слуху.

Мета статті – обґрунтувати модель створення виховного гуманістичного середовища закладу освіти з урахуванням сучасних підходів.

Методи дослідження: дослідження документів, аналіз першоджерел щодо виявлення знань, фактів про засади доцільності здійснення виховної роботи, виявлення і пояснення їхнього взаємозв'язку, спостереження, опис, систематизація та узагальнення, осмислення фактів, інформаційне моделювання, нормативно-правове регулювання, аналітичне і синтетичне документування та ін., формулювання висновків, пропозицій.

Експериментальна база – спеціальна школа «Сузір'я» м. Кривого Рогу Дніпропетровської обласної ради (методичне об'єднання

вихователів, класні керівники, вчителі-дефектологи, учні, батьки, адміністрація).

**Виклад основного матеріалу.
Нормативно-правова основа,
мета, завдання виховної роботи**

як складової загального освітньо-реабілітаційного процесу

Організація діяльності спеціальної школи в умовах оновленого законодавства в галузі освіти, впровадження Нової української школи зумовлює сприймати її у новій якості – як осередку комплексної державної підтримки сім'ї, що забезпечує право дітей з ПС на якісні освітні послуги, соціальний захист, комплексну реабілітацію найуразливіших категорій дитячого населення завдяки спеціально організованому освітньо-реабілітаційному, виховному процесам.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» 2021 виховна робота у закладі освіти є «невід'ємною складовою освітнього процесу і має ґрунтуватись на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського, вільного, демократичного суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина» [14].

Виховна робота у спеціальному закладі – планомірний, системний, цілеспрямований процес, який здійснює вплив на свідомість, поведінку особистості вихованців з ПС з метою формування відповідних установок, понять, гуманістичних цінностей, ключових компетентностей, що забезпечують необхідні умови для їхнього розвитку, життя.

Мета виховного впливу – досягнення відмінних рівнів вихованості – (результатів виховного розвитку), у набутті ключових гуманістичних цінностей і компетентностей учнями з ПС.

Головні завдання виховної роботи у спеціальній школі (Рис. 1) визначені Положенням про спеціальну школу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 221.

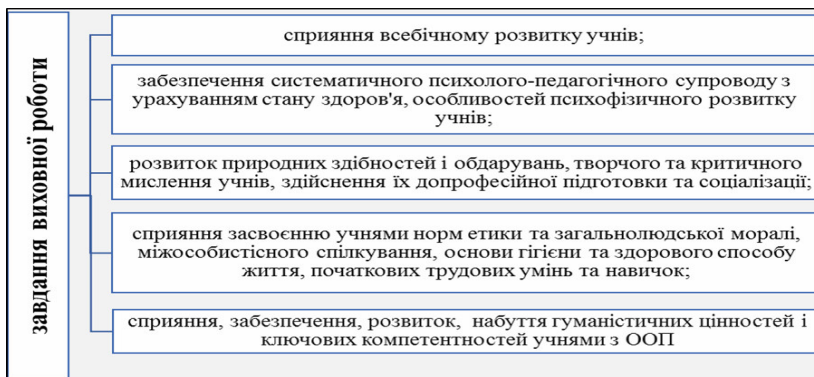

Рис. 1 Завдання виховної роботи у спеціальній школі

Вирішення цих завдань передбачено Стратегією розвитку закладу на 5 років, яку розроблено відповідно до Законів України «Про освіту» «Про повну загальну середню освіту», Положення про спеціальну школу, затвердженого постановою КМ України від 06.03.2020 р. № 221 з урахуванням вимог Нової української школи (в редакції постанови КМ України від 3 листопада 2021 року №1132) та інших нормативно-правових документів в галузі освіти, річним планом роботи закладу на поточний навчальний рік, схваленим педагогічною радою й затвердженим наказом по закладу з урахуванням Державних санітарних норм, правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених наказом МОЗ України від 20.02.2013 р. № 144 та Положенням про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітньо-реабілітаційного процесу в закладах освіти. Зокрема, стратегічні завдання виховної роботи на кожен навчальний рік, шляхи їх вирішення передбачено річним планом роботи спеціальної школи та освітньою програмою.

Створення виховного гуманістичного середовища закладу освіти

Теоретико-практичний інтерес до здійснення ВР, реалізація першого завдання дозволило нам розробити схему процесу створення виховного гуманістичного середовища закладу освіти (Рис. 2).

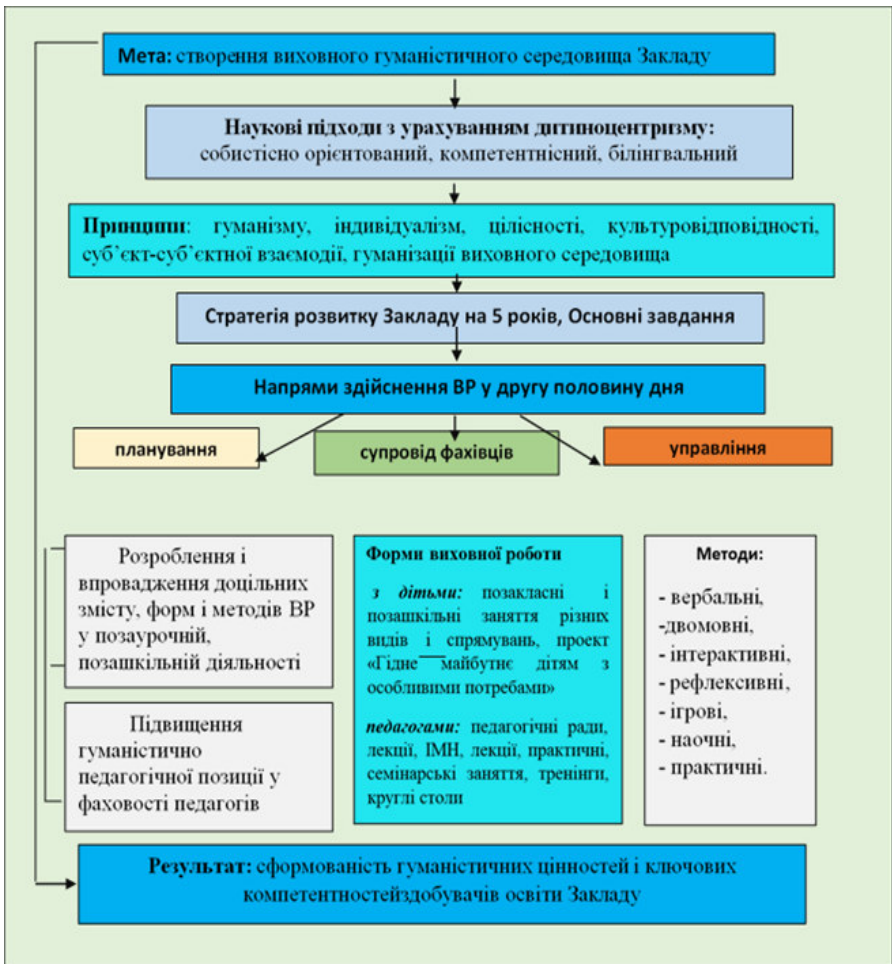

Рис.2. Схеми процесу створення виховного гуманістичного середовища закладу освіти

Педагог-вихователю є ключовою фігурою у формуванні виховного гуманістичного середовища Закладу, оскільки від нього значною мірою залежить ефективність виховання учнів. Саме педагогічна підготовленість та педагогічна майстерність вчителя-вихователя мають важливе значення для опанування зразків поведінки і наслідування гуманістичних цінностей у виховному середовищі закладу освіти для вихованців з порушеннями слуху.

У розумінні поняття «виховне середовище» ми поділяємо погляди Р. Малиношевського, який характеризує його як «системну інтеграцію виховних ресурсів різноманітних мікросередовищ з метою здійснення педагогічно доцільного впливу на дитину на всіх рівнях» [15].

Виховна полісистемність другої половини дня (Рис. 3) у закладі:

Рис. 3. Виховна полісистемність другої половини дня у закладі

Мікросередовища виховного впливу охоплюють відпочинкову (пансіон), харчову (їдальня), трудову (територія шкільна), прогулянкова, екскурсійна, музейна (шкільна, позашкільна територія), самопідготовчу (класу), корекційно-розвиткову, мистецьку (спеціально облаштовані приміщення), туристичну, оздоровчо-спортивну (позашкільна, шкільна).

Тож виховне гуманістичне середовище закладу освіти (ВГЗО) ми розуміємо як полісистемну організацію різноманітних мікросередовищ вертикального і горизонтального рівнів, які інтегрують виховні ресурси, враховують індивідуально-типологічну диференціацію вихованців з метою формування їхнього виховного потенціалу сучасних цінностей і компетентностей.

Основні підходи дитиноцентричної філософії ВГСЗО

Основними підходами у застосуванні дитиноцентричної філософії виховного гуманістичного середовища закладу освіти стали особистісно орієнтований, компетентнісний та білінгвальний (словесно-жестовий).

Особистісно орієнтований підхід розглядається нами на всіх рівнях виховного впливу, допомоги, підтримки вихованців і на пряму залежить від ефективності роботи педагога, значною мірою – від особистих й професійних якостей, уміння аналізувати ситуацію, взаємодіяти і співпрацювати з дітьми, долати (особистісні і педагогічні) стереотипи, прагнення професійно удосконалюватись і творчо розвиватись, підвищувати свою педагогічну майстерність, відмови від авторитарного стилю виховання.

Компетентнісний підхід з боку педагогів тісно пов'язаний з особистісно орієнтованим та вимагає певних зусиль розвитку здібностей, знань, ставлення до себе та до інших, гуманістичних цінностей поваги до інших, відповідальності, власної гідності, які трансформуються у відповідні уміння і навички, зокрема вироблення умінь ставити перед собою мету, планувати і організовувати власну діяльність, втілювати свої задуми, об'єктивно оцінювати й аналізувати досягнуті результати.

Білінгвальний підхід (українська словесна і українська жестова мова). У сучасних умовах переорієнтація з одномовного підходу на білінгвальний надає змогу розширити репертуар у двох мовах, вдосконалювати базові (необхідні) рівні компетенцій вихованців з порушеннями слуху, які є неоднаковими у засвоєнні, зважаючи на різні форми мовлення (дактильне, писемне, жестове, усне) і комунікативний ресурс середовищ, в яких розвивається і виховується кожен учень [2, 3, 7, 16, 17]. Розроблений і впроваджений потенційний актив білінгвізму є частиною соціального, мовленнєвого, мовного, культурного досвіду кожного учня з порушеннями слуху і базою для розвитку подальших компетенцій. Виховна мета у кожному мікросередовищі закладу освіти має враховувати рівні таких компетенцій і на цій основі вибудовувати подальше просування учня в зону

майбутнього розвитку, як при вивченні навчальних дисциплін, так і здійсненні виховного впливу.

Зазначені підходи, на наш погляд, забезпечують гуманізацію виховного середовища закладу освіти та створюють емоційно сприятливу, комфортну і безпечну атмосферу кожного мікросередовища, етичну саморефлексію, активізацію почуття власної гідності, відповідальності, повагу до інших, самореалізацію сутнісних можливостей і компетентностей здобувачів освіти.

Окрім трьох основних підходів, сучасне формування виховного гуманістичного середовища закладу освіти, на нашу думку, вибудоване на горизонтальних і вертикальних рівнях-засадах:

- свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця;
- дитяча самодіяльність, її активний характер;
- вільна творча продуктивна праця як базис виховання;
- розвиток творчої індивідуальності (при цьому індивідуальність не суперечить колективізму й культурі, а, навпаки, справжній колективізм і справжня культура пов'язані з розвитком індивідуальності);
- виховна полісистемність (індивідуально-типологічна диференціація вихованців потребує відповідних виховних технологій) [11, 15].

З огляду на те, що вихованці закладу освіти формуються як особистості тільки у різних мікросередовищах й активно з ними взаємодіють, активно в них комунікують, створюють комфортний морально-психологічний клімат, ми спробували перетворити внутрішню атмосферу спеціальної школи у школу «набуття цінностей і компетентностей», яка має зруйнувати ілюзорну установку учнів й батьків на соціальне утриманство, навчити вихованців знаходити своє місце у системі соціально значущих стосунків.

Висновки. Організація виховної діяльності спеціальної школи для глухих і зі зниженим слухом осіб відбувається в умовах оновленого законодавства в галузі освіти (Законів «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції Нової української школи, Положення про спеціальну школу, Стратегії розвитку закладу на 5 років та ін.), формується у виховному

гуманістичному середовищі закладу, яке визначається як полісистемна організація різноманітних мікросередовищ вертикального і горизонтального рівнів, які інтегрують виховні ресурси, враховують індивідуально-типологічну диференціацію вихованців з метою формування їхнього виховного потенціалу сучасних цінностей і компетентностей.

В основу побудови моделі виховного гуманістичного середовища закладу освіти закладено основи дитиноцентричної філософії у сучасних особистісно зорієнтованому, компетентнісному, білінгвальному підходах, які уможливають задоволення потреб, розвиток компетентностей здобувачів освіти з порушеннями слуху.

Подальшого дослідження потребують питання ефективності формування виховного гуманістичного середовища закладу освіти, підвищення кваліфікації вихователів з урахуванням ключових положень НУШ, розроблення технологій виховного впливу, особливості здійснення виховної роботи з урахуванням дистанційності за сучасних викликів воєнного стану та ін.

Література

1. Андрущенко В. П. (2008). Роздуми про освіту. *Статті. Нариси*. Інтерв'ю. 2-ге вид., доп. Київ: Знання України, 2008. С. 161-174.
2. Kulbida, S. (2020). Linguistic personality in Ukrainian language education of deaf education direction. *Education: Modern Discourses*, 3, 131-142. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-13>
3. Malynovych, L. (2020). Aspects of indices determination of the children's psychological readiness to the school education. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 132-138. <https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.55>
4. Указ Президента України №195/2020 «Про національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі від 25.05.2020 р.
5. Коломоєць А. О., Луценко Л. М. (2020). Деякі аспекти здійснення комплексної реабілітації осіб з порушеннями слуху в умовах спеціального закладу освіти. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 24-28. <https://doi.org/10.36074/18.09.2020.v3.08>
6. Коломоєць А. О. (2021). З досвіду управлінської діяльності директора КЗО «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» ДОР». *Збірник наукових праць ЛОГОС*. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index>
7. Кульбіда С. В. (2021). Особливості комунікативної діяльності нечуючих учнів: *монографія*. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка. Відділ навчання жестової мови. Київ: Інтерсервіс, 2021. 200 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732662>
8. Сухомлинський В. О. (1977). Становлення особистості. *Вибрані твори* : в 5-ти т. Т. 3 : Серце відаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : «Радянська школа», 1977. 670 с.

9. Коломоєць А. О., Луценко Л. М., Кульбіда С. В., Спіцина О. В. (2022). Виховна робота осіб з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи: *навчально-методичний посібник* / А. Коломоєць, Л. Луценко, С. Кульбіда, О. Спіцина. Київ : Симоненко О. І., 2022. – 134 с.

10. Бех І. Д., Чорна К. І. (2014). Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.

11. Єрмаков І. Г. (2006). Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. – Харків: Вид. група «Основа», 2006. – 224 с.

12. Kultenko, V., Morska, N., Fesenko, G., Poperechna, G., Polishchuk, R., & Kulbida, S. (2022). The Natural Human Rights within the Postmodern Society: a Philosophical Socio-Cultural Analysis. *Postmodern Openings*, 13(1), 186-197. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/391>

13. Капелюх Д. Р., Щуцький В. П. (2018). Особливості національно-патріотичного виховання учнів з особливими освітніми потребами у навчально-реабілітаційному центрі. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін»* 15 травня 2018 року. Умань: УДПУ імені Павла Тичини, 2018. – С. 30-35. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/710764/>

14. Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2021.

15. Малиношевський Р. В. (2009). Проблема системи «Людина – соціальне середовище» у спадщині В. О. Сухомлинського. Теоретико-методичні проблеми дітей та учнівської молоді : *зб. наук. праць* / [за ред. І. Д. Беха]. Кам'янець-Подільський: Видавць Д. Г. Зволейко ; Інститут проблем виховання НАПН України, 2009. Вип. 14, кн. 2. С. 140-150.

16. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / [С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина та ін.]. Київ : УТОГ, 2011. 53 с.

17. Кульбіда С. В. (2016). Формування жестомовної комунікативної компетенції – від розуміння до застосування. *Особлива дитина : навчання і виховання*, 1/77, 15-29. Режим доступу <http://lib.iitta.gov.ua/707090/>

References

1. Andrushchenko, V. P. (2008). Rozdumy pro osvitu [Reflections on education]. *Statti Narysy. Interviu. 2-he vyd., dop.* Kyiv: Znannia Ukrainy, 2008. S. 161-174 [in Ukrainian].

2. Kulbida, S. (2020). Linguistic personality in Ukrainian language education of deaf education direction. *Education: Modern Discourses*, 3, 131-142. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-13> [in Ukrainian].

3. Malynovych, L. (2020). Aspects of indices determination of the children's psychological readiness to the school education. *Zbirnyk naukovykh prats ЛОНОС*, 132-138. <https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.55> [in Ukrainian].

4. Ukaz Prezydenta Ukrainy №195/2020 «Pro natsionalnu stratehiiu rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u Novii ukrainskii shkoli vid 25.05.2020 r. [Decree of the President of Ukraine No. 195/2020 «On the national strategy for building a safe and healthy educational environment in the New Ukrainian School dated May 25, 2020] [in Ukrainian].

5. Kolomoiets, A.O., Lutsenko, L.M. (2020). Deiakі aspekty zdiisnennia kompleksnoi rehabilitatsii osib z porushenniamy slukhu v umovakh spetsialnoho zakladu osvity [Some aspects of comprehensive rehabilitation of persons with hearing impairments in the conditions of a special educational institution]. *Zbirnyk naukovykh prats ЛОНОС*, 24-28. <https://doi.org/10.36074/18.09.2020.v3.08> [in Ukrainian].

6. Kolomoiets, A.O. (2021). Z dosvidu upravlinskoj diialnosti dyrektora KZO «Kryvorizka spetsialna shkola «Suziria» DOR» [From the managerial experience of the director of KZO «Kryvyi Rih special school «Suziria» DOR»]. Zbirnyk naukovykh prats ΛOHOΣ. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index> [in Ukrainian].

7. Kulbida, S.V. (2021). Osoblyvosti komunikatyvnoi diialnosti nechuiuchykh uchniv [Peculiarities of communicative activity of deaf students]: monohrafiia. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psyholohii imeni Mykoly Yarmachenka. Viddil navchannia zhestovoi movy. Kyiv: Interservis, 2021. 200 s. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732662> [in Ukrainian].

8. Sukhomlynskyi, V.O. (1977). Stanovlennia osobystosti [The formation of personality]. Vybrani tvory : v 5-ty t. T. 3 : Sertse viddaiu ditiam. Narodzhennia hromadianyna. Lysty do syna. Kyiv : «Radianska shkola», 1977. 670 s. [in Ukrainian].

9. Kolomoiets, A.O., Lutsenko, L.M., Kulbida, S.V., & Spitsyna, O.V. (2022). Vychovna robota osib z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v umovakh Novoi ukrainskoj shkoly [Educational work of persons with special educational needs in the conditions of the New Ukrainian School]: navchalno-metodychnyi posibnyk / A. Kolomoiets, L. Lutsenko, S. Kulbida, O. Spitsyna. Kyiv : Symonenko O. I., 2022. – 134 s. [in Ukrainian].

10. Bekh, I.D., & Chorna, K.I. (2014). Prohrama ukrainskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Program of Ukrainian patriotic education of children and school youth]. Kyiv, 2014. 29 s. [in Ukrainian].

11. Iermakov, I.H. (2006). Vychovannia zhyttietvorchosti: modeli vykhovnykh system [Education of life creativity: models of educational systems]. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osнова», 2006. – 224 s. [in Ukrainian].

12. Kulenko, V., Morska, N., Fesenko, G., Poperechna, G., Polishchuk, R., & Kulbida, S. (2022). The Natural Human Rights within the Postmodern Society: a Philosophical Socio-Cultural Analysis. *Postmodern Openings*, 13(1), 186-197. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/391> [in Ukrainian].

13. Kapeliukh, D.R., & Shchutskyi, V.P. (2018). Osoblyvosti natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchniv z osoblyvymy osvitynymi potrebamy u navchalno-reabilitatsiinomu tsentri [Peculiarities of national-patriotic education of students with special educational needs in the educational rehabilitation center]. Materialy Vseukrainskoj naukovy-praktychnoi internet-konferentsii «Natsionalno-patriotychno vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi v umovakh modernizatsiinykh suspilnykh zmin» 15 travnia 2018 roku. Uman: UDPU imeni Pavla Tychyny, 2018. - S. 30-35. Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/710764/> [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» [Law of Ukraine «On comprehensive general secondary education»]. (2021) [in Ukrainian].

15. Malynoshevskyi, R.V. (2009). Problema systemy «Liudyna – sotsialne seredovyshche» u spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [The problem of the «Man - social environment» system in the legacy of V. O. Sukhomlynskyi]. Teoretyko-metodychni problemy ditei ta uchnivskoi molodi : zb. nauk. prats / [za red. I. D. Bekha]. Kamianets-Podilskyi: Vydavets D. H. Zvoleiko ; Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy, 2009. Vyp. 14, kn. 2. S. 140-150. [in Ukrainian].

16. Kontsepsiia bilinvalnogo navchannia osib z porushenniamy slukhu [The concept of bilingual education of deaf]. [S. V. Kulbida, I. I. Chepchyna ta in.]. Kyiv : UTOH, 2011. 53 s. [in Ukrainian].

17. Kulbida, S.V. (2016). Formuvannia zhestomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii – vid rozuminnia do zastosuvannia [Formation of sign language communicative competence - from understanding to application]. Osoblyva dytna : navchannia i vykhovannia, 1/77, 15-29. Rezhym dostupu <http://lib.iitta.gov.ua/707090/> [in Ukrainian].